

Assessing Conformity of the Eighth Grade Arabic Textbook Content with the Fundamental Evolution Document

(A Case Study of Texts, Images, and Exercises)

Mahdie Zamani¹, Nasrin Abbasi², Mahdi Nazari Dehmand³

¹Master's degree in Arabic language and literature, Bu Ali Sina University. Teacher of the Qur'an and Arabic of the first secondary school, Goltepe-Hamadan, Iran. (Responsible author). mah.zamani1400@gmail.com

²PhD in Arabic language and literature, Bu Ali Sina University, teacher of the Arabic of the first secondary school, Gomishan- Golestan, Iran. nasrinabasi10@yahoo.com

³Doctora student Sciences of Quran and Hadith Azad University, Evaluation and performance expert Goltepe-Hamadan, Iran. zarymshsn979@gmail.com

Abstract

Since the fall of 2013, the fundamental change document for writing textbooks was placed on the agenda of the Ministry of Education. Since then, textbooks are compiled based on the six areas of this document and the national curriculum, among the six areas - devotional and moral education, Social and political education, biological and physical education, aesthetic and artistic education, economic and professional education, scientific and technological education, almost all six areas have been considered in the compilation of the eighth grade Arabic book, texts and simple phrases used in the Arabic book. In addition to the pictures, in addition to increasing the students' ability to understand the texts, the Quran and religious hadiths help the students a lot. attention to moral and religious concepts; the importance of preserving the environment and nature and human responsibility for it; the importance and position of home and family; Paying attention to the position of jobs and their importance in the survival of Islamic society is one of the goals of this textbook. These goals provide the basis for students to achieve basic skills and help them to grow in a balanced and comprehensive way, so that they can have an effective and active presence in different levels of life and society.

Keywords: Fundamental change document, textbook, pictures, Arabic language, content analysis, eighth grade.

Date Received: 2024/08/10 ; Revision date: 2024/09/29 ; Date of admission: 2024/12/17 ; Online publication date: 2025/02/19

Citation of this article: Zamani, Mahdie; Abbasi, Nasrin; Nazari Dehmand, Mahdi (2025). Assessing Conformity of the Eighth Grade Arabic Textbook Content with the Fundamental Evolution Document (A Case Study of Texts, Images, and Exercises). Research in Arabic language and literature education, 6(2), pp. 60-87.

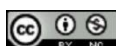

Publisher: Farhangian University

© the authors

<https://amozesharabi.cfu.ac.ir>

Article type: Research Article

مستوى تطابق محتويات كتاب اللغة العربية للصف الثامن مع مفاهيم وثيقة التحول الاساسي (دراسة نموذجية النصوص والصور والتمارين)

مهديه زمانى^١، نسرين عباسي^٢، مهدى نظري دهمند^٣
^١خريجة الماجستير فى اللغة العربية و آدابها جامعة بوعلى سينا، المعلمة القرآن و العربى اول ثانوية عامة اول، بمنطقة جل تبه، همدان، ايران
(المؤلف المسؤول) mah.zamani1400@gmail.com
^٢مرشح دكتوراه فى اللغة العربية و آدابها جامعة بوعلى سينا، المعلمة عربى متوسطه اول بمنطقة جميشان، محافظة جلستان، ايران.
nasrinabasi10@yahoo.com
^٣طالب دكتوراه بفرع علوم القرآن و الحديث جامعة الحرة الاسلامية، خبير التقييم و الاداء بمنطقة جل تبه، همدان، ايران.
zarymshsn979@gmail.com

الملخص

تتناول وثيقة التحول الاساسي، بالنظر إلى القدرة الوجودية للبشر، إلى المجالات الستة (الاعتقادية والاجتماعية والبيولوجية والجمالية والاقتصادية والعلمية والتكنولوجية) «التقنية» الضرورية لتحسين نظام التعليم في البلاد ولتحقيق الحياة الطيبة. تبحث هذه الدراسة، بالمنهج الوصفي التحليلي و بهدف اتخاذ خطوة نحو تكوين التربية الصحيحة، عن مستوى اهتمام بالمجالات الستة فى كتاب اللغة العربية للصف الثامن. تعلن نتائج البحث أن المؤلفين قد اهتموا بمجالات مختلفة؛ كما قام في الدرس الأول بتعريف الشخصيات الوطنية والأعمال القومية - الوطنية، وفي الدرس الثالث "المهنتك في المستقبل" عرّف بالوظائف والمجالات المهنية واهتم بمكانة الوظائف وأهميتها في بقاء المجتمع الاسلامي. وفي الدرس السابع أشار إلى الأماكن السياحية والمجالات البيولوجية والجمالية والطبيعية ومسؤولية الإنسان في ازاءها، وفي الدرسين الثالث والخامس تناول الى المجال الاجتماعي وقضية الأسرة ومكانتها في النظام الإسلامى. كما أن المجالات الإعتقادية والجسدية و المجالات الاخرى أيضاً لها مكانة خاصة في الكتاب العربي الثامن. إن تناول الى هذه المجالات يؤدي إلى النمو المتوازن والشامل للطلاب، و بدوره يوفر الأساس لحضورهم الفعال والمؤثر في مختلف مستويات الحياة والمجتمع.

الكلمات الرئيسية: وثيقة التحول الاساسي، النصوص الدراسية، الصور، اللغة العربية، تحليل المحتوى، الصف الثامن

تاريخ الإستلام: ١٤٤٥/١٢/١٨ تاريخ المراجعة: ١٤٤٦/٠٢/١٤ تاريخ القبول: ١٤٤٦/٠٦/١٥ تاريخ النشر على الإنترنت: ١٤٤٦/٠٨/٢٠
نقلًا عن هذا المقال: زمانى، مهديه؛ عباسي، نسرين؛ نظري دهمند، مهدي (١٤٤٦). مستوى تطابق محتويات كتاب اللغة العربية للصف الثامن مع مفاهيم وثيقة التحول الاساسي (دراسة نموذجية النصوص والصور والتمارين)؛ الحلول والاقتراحات. البحث في تعليم اللغة والأدب العربي، ٦ (٢)، ص ٦٠-٨٧.

میزان مطابقت مطالب کتاب درس عربی پایه هشتم با مفاهیم سند تحول بنیادین (بررسی موردی متون، تصاویر و تمرینات)

مهديه زمانی^۱، نسرین عباسی^۲، مهدی نظری دهمند^۳

^۱ کارشناس ارشد زبان و ادبیات عربی، دبیر قرآن و عربی متوسطه اول، منطقه گل‌تپه، استان همدان، ایران (نویسنده مسئول).

mah.zamani1400@gmail.com

^۲ دکتری زبان و ادبیات عربی، بوعلی سینا، دبیر عربی متوسطه اول شهرستان گمیشان، استان گلستان، ایران.

nasrinabasi10@yahoo.com

^۳ دانشجوی دکتری قرآن و حدیث، کارشناس ارزیابی و عملکرد منطقه گل‌تپه، استان همدان، ایران.

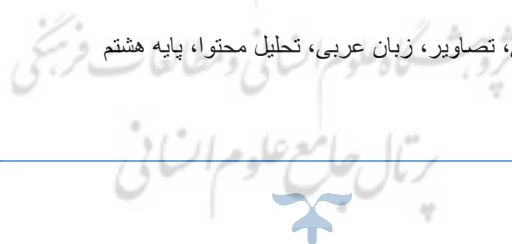
zarymshsn979@gmail.com

چکیده

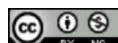
سند تحول بنیادین، با توجه ظرفیت وجودی انسان، به ساحت‌های شش‌گانه (اعتقادی، اجتماعی، زیستی، زیباشناختی، اقتصادی و علمی و فناوری) که جهت ارتقاء نظام آموزش و پرورش کشور و برای تحقق حیات طیبه لازم است، می‌پردازد. پژوهش حاضر، با روش توصیفی-تحلیلی و با هدف گام نهادن در مسیر شکل‌گیری تربیت صحیح، میزان توجه کتاب عربی هشتم به ساحت‌های شش‌گانه را بررسی می‌کند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفان به ساحت‌های مختلف توجه داشته‌اند؛ چنان‌که در درس اول به معرفی شخصیت‌های ملی و آثار ملی-میهنی پرداخته و در درس سوم «مَهنتک فی‌المستقبل» به معرفی شغل‌ها و ساحت حرفه‌ای و توجه و اهتمام به جایگاه مشاغل و اهمیت آن‌ها در بقای جامعه اسلامی پرداخته. در درس هفتم به مکان‌های تفریحی و ساحت زیستی، زیباشناختی و طبیعت و مسئولیت انسان در قبال آن اشاره نموده، در درس سوم و پنجم گریزی به ساحت اجتماعی و مسئله خانواده و جایگاه آن در نظام اسلامی زده شده، هم‌چنانکه ساحت‌های اعتقادی و بدنی و سایر ساحت‌ها نیز جایگاه ویژه‌ای در کتاب عربی هشتم دارد. پرداختن به این ساحت‌ها سبب رشد متوازن و همه‌جانبه دانش‌آموزان می‌شود که به‌نوبه خود، زمینه حضور مؤثر و فعال ایشان را در لایه‌های مختلف زندگی و اجتماع فراهم می‌کند.

کلمات کلیدی: سند تحول بنیادین، متن درسی، تصاویر، زبان عربی، تحلیل محتوا، پایه هشتم

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۵/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۲۷ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۱۲/۰۱

استناد به این مقاله: زمانی، مهديه؛ عباسی، نسرین؛ نظری دهمند، مهدی (۱۴۰۳). میزان مطابقت مطالب کتاب درس عربی پایه هشتم با مفاهیم سند تحول بنیادین (بررسی موردی متون، تصاویر و تمرینات). پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب، ۶(۲)، ص ۶۰-۸۷.

۱- مقدمه

زبان عربی از کهن‌ترین و ریشه‌دارترین زبان‌های زنده دنیا است که به‌عنوان زبان رسمی بیست‌وپنج کشور جهان ثبت شده است. «زبان عربی به مدد بهره‌مندی از لغات اشتقاقی فراوان و دستور زبان کامل و همه‌جانبه خود از قابلیت‌های ادبی و گویشوری سرشاری برخوردار است که نمود آن را در غنای هر چه بیش‌تر آثار ادبی خلق‌شده به این زبان شاهد هستیم» (اختری، ۱۳۸۵: ۷). زبان عربی، زبان قرآن و رمز اتحاد و همبستگی کشورهای اسلامی است و آمیختگی شایان توجهی با زبان و ادبیات فارسی دارد؛ بنابراین «آموزش آن در کشور ایران در سطوح و مقاطع گوناگون تحصیلی همواره یکی از محورهای آموزشی بوده است» (صدیق‌اوری، ۱۳۸۵: ۱۰) از این‌رو، قانون اساسی به‌عنوان بالاترین سند سیاست‌گذاری کشور در اصل شانزدهم در خصوص آموزش زبان عربی بیان می‌کند: «از آن‌جا که زبان قرآن و علوم و معارف اسلامی، عربی است و ادبیات فارسی کاملاً با آن آمیخته است این زبان باید پس از دوره ابتدایی تا پایان دوره متوسطه در همه کلاس‌ها و در همه رشته‌ها تدریس شود» (فتحی و کوهی اصفهانی، ۱۳۹۷: ۱۸).

پاییز سال ۱۳۹۰ شمسی از سندی با عنوان «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» رونمایی شد که از آن‌پس به‌عنوان کار پایه اصلی نظام آموزش عمومی کشور قرار گرفت. این سند حاوی ۶ زیر نظام اصلی است که یکی از آن‌ها با عنوان سند برنامه درسی ملی، پیش‌تر تهیه و تدوین شده بود. این سند حاوی اصول و خط‌مشی‌های اصلی تدوین کتب درسی است (معاونت پژوهش‌های اجتماعی-فرهنگی، ۱۳۹۷).

در برنامه درسی ملی، یکی از حوزه‌های تربیت و یادگیری، قرآن و عربی است. دو نکته مهم در خصوص این حوزه در برنامه درسی مورد تأکید است که محور تغییرات برنامه درسی عربی است:

۱- یادگیری زبان عربی هدفی برای درک زبان قرآن ذکر شده است. بدین منظور، آشنایی با چهار مهارت خواندن، گوش کردن، نوشتن و سخن گفتن عربی به‌منظور درک معنای آیات قرآن کریم، کلام معصومین و متون دینی و فرهنگ اسلامی مورد تأکید است.

۲- بر آمیختگی زبان عربی با زبان فارسی هم تأکید شده است، لذا برنامه‌ریزی هماهنگ حوزه عربی و فارسی می‌بایست صورت گیرد.

همان‌طور که اشاره شد تدریس زبان عربی در پایه متوسطه اول اهمیت زیادی دارد؛ زیرا قرار است یک سطح علمی خوب در فراگیری عربی اعم از لغات، ترجمه و قواعد برای دانش‌آموزان فراهم آید. از آن‌جا که زبان عربی، در متوسطه اول، نقش بسیار حائز اهمیتی در انتخاب رشته دانش‌آموزان دارد، در نتیجه کیفیت مطلوب آموزش این زبان، می‌تواند راه را بر ایشان هموار سازد، از این‌رو نگارندگان بر آن هستند تا با شرح و تبیین ابعاد ضرورت آموزش زبان عربی، ویژگی‌های کتاب کلاس هشتم از لحاظ ساحت‌های تربیتی برای مخاطب بررسی نمایند.

۲- پیشینه‌ی پژوهش

تاکنون پژوهش‌های زیادی در زمینه‌ی تحلیل و بهبود محتوای درسی کتاب‌های عربی مقطع متوسطه انجام شده است که ما در نگارش این مقاله از آن‌ها بهره بردیم، از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

مقاله «آموزش زبان عربی و اهمیت آن در آموزش و پرورش» (۱۳۹۸) نوشته بتول محسنی راد و حمیده سراوانی که در آن نویسندگان به اهمیت آموزش زبان عربی و جایگاه آن در آموزش و پرورش و نحوه تدریس و بررسی کتاب و محتوای آموزشی و هدف از آموزش زبان عربی پرداخته‌اند و این که هدف آموزش زبان عربی در ایران بیش تر رویکرد دینی است باید سعی کرد فرزندان سرزمین‌مان را بیش از پیش به این زبان علاقه‌مند نمود و با روش تدریس صحیح به هدف نهایی رساند.

مقاله آقای عیسی متقی‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ی «نگاهی به کتاب عربی اول دبیرستان براساس الگوها و ملاک‌های تحلیل و سازمان‌دهی محتوا» با روشی توصیفی- تحلیلی به بررسی کتاب عربی اول دبیرستان براساس الگوهای تحلیل و سازماندهی محتوا پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که کتاب عربی تا حد زیادی در اجرای صحیح اصول برنامه‌ریزی درسی و سازمان‌دهی محتوا موفق بوده است.

خانم زهرا سعیدی و عاطفه عبدی لیفکونی (۱۳۹۹) در مقاله‌ی با عنوان «تحلیل محتوای شاخص‌های سند تحول بنیادین در کتب درسی (بررسی موردی درس پنجم کتاب عربی پایه نهم)» با استفاده از روش تحلیل محتوا پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که از میان ساحت‌های شش‌گانه سند تحول، بیش تر درس مورد نظر به ساخت عبادی و اخلاقی توجه نموده است.

رضوان حکیم‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ی «بررسی میزان کارآمدی آموزش زبان عربی عمومی در مقطع متوسطه، از نظر دبیران و دانش‌آموزان شهر کرمان» مؤلفان سعی داشتند که میزان هماهنگی هدف آموزش زبان عربی (فهم متون دینی) با معیار- های انتخاب هدف در برنامه‌ریزی درسی، میزان تطابق محتوای کتاب‌های درسی عربی با معیارهای انتخاب محتوا در برنامه‌ریزی درسی را بررسی کنند و به این نتیجه رسیده‌اند که به آموزش زبان عربی به‌عنوان زبان دوم به‌طور علمی پرداخته نشده است.

ناهید نصیحت و رضوان باغبانی در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی ساحت‌های تربیت اقتصادی و حرفه‌ای و علمی و فناوری در کتاب «عربی» پایه هشتم» فقط به بررسی این دو ساحت پرداخته‌اند و تک‌تک مصادیق دو ساحت مزبور را در این کتاب استخراج کرده‌اند.

فاطمه ایراندوست و علی بشیری در مقاله‌ی خود با عنوان «بررسی رابطه متن و تصویر در کتاب‌های عربی دوره اول متوسطه» به این نتیجه رسیده‌اند که نحوه طراحی و تدوین کتاب درسی عاملی مهم بر میزان تأثیرگذاری آن است و رابطه موجود بین متن و تصویر، بر یادگیری دانش‌آموزان تأثیر به‌سزایی دارد. با نگاهی گذرا به پژوهش‌های صورت گرفته روشن می‌شود که تاکنون پژوهش مستقلی به میزان مطابقت مطالب کتاب درس عربی پایه هشتم با مفاهیم سند تحول بنیادین (بررسی موردی متون، تصاویر و تمرینات) نپرداخته است و پژوهش پیش‌رو، گامی تازه در این مسیر است.

با نگارش این مقاله به دنبال یافتن پاسخی به این سؤالات هستیم:

۱- متن‌های دروس تا چه حدی توانسته‌اند جدا از رسالت یاددهی لغات و افزایش دامنه ترجمه تا چه میزان در بیان اهداف

ساحت‌های تحول بنیادین موفق بوده است؟

۲- تصاویر موجود در میان متون کتاب تا چه اندازه بر اساس ساحت‌های سند تحول می‌باشند؟

۳- بیان مسئله

تدریس زبان عربی و ارتقا سطح کیفی آموزش این زبان، همواره یکی از چالش‌های پیش‌روی نظام آموزشی کشور، خصوصاً در آموزش و پرورش است. اهمیت فراوان و نقش تعیین‌کننده درس عربی در آینده تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان، بر حساسیت تدریس عربی افزوده است و در مقطع متوسطه اول نیز درس عربی، از موقعیت و اثرگذاری وافر برخوردار است. دانش‌آموزان این پایه تحصیلی از دو سو به درس عربی نیاز دارند. در بُعد اول درس عربی برای آن‌ها از لحاظ تأثیر در معدل و انتخاب رشته مهم است و در بعد دوم، عربی لازمه فراگیری سایر دروس این رشته نظیر قرآن، پیام‌ها و زبان و ادبیات فارسی است؛ بنابراین در کشور ما زبان عربی، جز برنامه اساسی آموزش خصوصاً در مقاطع متوسطه است، از این رو، برای بهبود کیفیت درس عربی، رویکرد «راهنمای برنامه درسی عربی» بر اساس «برنامه درسی ملی»، «پرورش مهارت‌های زبانی به منظور تقویت فهم متون دینی و کمک به زبان و ادبیات فارسی» است. شیوه‌ی کتاب، متن‌محوری است. تألیف کتاب بر اسناد بالادستی «قانون اساسی»، «برنامه درسی ملی» و «راهنمای برنامه درسی» انجام شده است. برنامه درسی ملی، نقشه راه برای تألیف تمام کتاب‌های درسی است. راهنمای برنامه درسی عربی نیز که در «شورای برنامه‌ریزی درسی عربی» تهیه و تنظیم شده، نقشه راه برای تألیف کلیه کتاب درسی عربی است. (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۲: مقدمه ۱).

از این رو ساختار کتاب‌های درسی، زمینه‌ساز تحقق فرآیند یادگیری مطلوب و مؤثر در دانش‌آموزان است. کتاب درسی باید از ویژگی‌هایی مانند جامعیت، تناسب با اهداف، تناسب با ویژگی‌های مخاطب، سودمند بودن برای فراگیران، پیوند اجزاء و عناصر محتوا، ارتباط و هماهنگی با کتاب‌هایی که قبلاً فراگیران خوانده‌اند یا بعداً خواهند خواند (معاونت پژوهش، ۱۳۸۲). بر اساس مطالب گفته شده، در این جستار تلاش می‌شود که میزان استفاده کتاب عربی (تصاویر-تمارین-متون) از ساحت‌های شش‌گانه تربیتی مشخص شود و با استفاده از تحلیل کیفی، چگونگی کاربرد آن در القای مفاهیم برای مخاطب روشن شود. برای توضیح بیش‌تر ساحت‌ها، مصداق‌های از تصاویر، متون و تمرینات هر درس گنجانده شده است.

۴- تحلیل محتوا

محتوای برنامه درسی متشکل از اجزائی است و از جمله اجزای مهم این برنامه، کتاب‌های درسی هستند. هر تلاشی برای ارزیابی کتاب‌های درسی مستلزم آشنایی با جایگاه و نقش آن‌ها در نظام‌های آموزشی است. بنا به تعریف یونسکو (۲۰۰۵) «کتاب درسی وسیله اصلی یادگیری است که برای دستیابی به مجموعه خاصی از نتایج آموزشی طراحی شده و شامل متن، تصویر و یا متن همراه تصویر است و به‌طور سنتی مجموعه چاپی است که آسان‌سازی توالی فعالیت‌های یادگیری را هدایت و راهنمایی می‌کند» (نوریان، ۱۳۹۴: ۱۰).

دانیل رایف تحلیل محتوا را چنین تعریف می‌کند: «قرار دادن قاعده و محتوای ارتباطات در طبقات خاص براساس قواعد، تحلیلی روابط بین آن مقوله‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری». (رایف، ۱۳۸۱: ۴۰)

نقد کتب درسی به بررسی محتوا و چگونگی سازمان‌دهی این رسانه آموزشی می‌پردازد. این امر می‌تواند نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب‌های درسی را برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین‌شده برنامه درسی ملی و اصول علمی مشخص کند و همچنین شیوه درست طراحی را در اختیار برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی و علاقه‌مندان این حوزه قرار دهد (متقی‌زاده، ۱۳۹۷: ۳).

تحلیل محتوای کتاب درسی کاربردهای متنوعی دارد که شاید مهم‌ترین کارکرد آن تعیین میزان تناسب محتوا با هدف‌های برنامه درسی است. «تحلیل محتوا روشی برای مطالعه و تحلیل ارتباطات به شیوه‌ای نظام‌مند، عینی و کمی با هدف اندازه‌گیری متغیرها است» (راجردی، ۱۳۸۴: ۲۱۷؛ متقی‌زاده، ۱۳۹۷).

البته تحلیل محتوای یک کتاب درسی تنها به معنای تحلیل متن و نوشتار کتاب نیست «بلکه تحلیل می‌تواند سایر اجزای کتاب هم‌چون تصاویر، جداول، پرسش‌ها، فعالیت‌ها و... را نیز دربرگیرد» (ستریج بوس و همکاران، ۲۰۰۶).

دانشمندان و روان‌شناسان تربیتی بر این باورند که قسمت اعظم یادگیری دانش‌آموزان از راه درک تصویری است و یافته‌ها حاکی از آن است که در یک انسان معمولی به‌طور متعارف حدود ۷۵ درصد یادگیری از طریق کاربرد حس بینایی، ۱۳ درصد از طریق حس شنوایی، ۶ درصد از طریق حس لامسه، ۳ درصد از طریق کاربرد حس بویایی و ۳ درصد از طریق حس چشایی انجام می‌گیرد (اوجاچی آقجه کندی، ۱۳۸۹: ۲).

هدف از مصور سازی متن‌ها، ارسال مؤثرتر پیام، برقراری ارتباط و نفوذ بیش‌تر نسبت به متن نوشتاری صرف است (شیخ احمدی، ۱۳۸۸: ۱۸)؛ بنابراین تصاویر، به شکل قابل‌تحسینی در انتقال مفهوم به مخاطب کمک می‌کند. هرچند بُعد محتوا، اصلی‌ترین بعد تحلیل محتوای کتاب درسی است و بیش‌ترین مطالعات انجام‌شده در زمینه تحلیل محتوای کتاب درسی نیز مربوط به این بعد است و تصاویر نیز با توضیحات شفاف و گویای خود، برای یاری‌رساندن محتوا به کار می‌روند.

در تحلیل محتوا، از روش‌های مختلفی استفاده می‌شود. در یک دسته‌بندی می‌توان روش‌های تحلیل محتوا را به دو گروه روش‌های کمی و روش‌های کیفی تقسیم کرد. در روش‌های کمی، معمولاً مقدار زیادی داده به گونه مختصر تحلیل می‌شوند. در این روش می‌توان مجموعه‌ای از اسناد یا متون را استخراج، شمارش و طبقه‌بندی کرد. در روش‌های کیفی مقدار کمی داده به‌طور مرکب و مفصل تحلیل می‌شوند (فاضلی، ۱۳۷۶: ۹۹). تأکید و تکیه در پژوهش پیش‌رو بر تحلیل کیفی محتوای کتاب درس عربی هشتم است و از عدد و ارقام که ویژگی تحلیل کمی هست، استفاده نشده است.

۵- ساحت‌های شش‌گانه مبانی نظری تحول بنیادین

در زیر به ساحت‌های شش‌گانه که نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران بدان اهتمام ورزیده و آن را سرلوحه آموزش قرار داده، پرداخته می‌شود، بدیهی است که هر چند مواردی وجود دارد که یک موضوع، مجموعه‌ای از ساحت‌ها را در دل خویش نهفته دارد و این امر بخاطر پیچیدگی انسان و ابعاد مختلف زندگی اوست.

۱- ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی

-پذیرش آزادانه و آگاهانه دین اسلام، برای تکیه بر آن، جهت تکوین و تعالی پیوسته هویت خود در راستای تشکیل جامعه صالح و پیشرفت مداوم آن

-تلاش مداوم جهت ارتقای ابعاد معنوی وجودی خویش و دیگران از طریق برقراری ارتباط با خداوند (عبادت و تقید به احکام دینی) و دعوت سایرین به دینداری و اخلاق‌مداری

-خودشناسی و دیگرشناسی برای پاسخ‌گویی مسئولانه به نیازها، محدودیت‌ها و پیشرفت ظرفیت‌های وجودی خویش

-تلاش پیوسته برای خودسازی و اصلاح دیگران بر اساس نظام معیار اسلامی... تقویت اراده، حفظ کرامت و عزت‌نفس، کسب فضایل اخلاقی، ... امر به معروف و نهی از منکر (مبانی نظری تحول بنیادین...، ۱۳۹۰: ۱۵۴).

۲-اهداف ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی

-بازشناسی، حفظ و اصلاح آداب، رسوم، هنجارها و ارزش‌های جامعه در پرتو نظام معیار اسلامی.

-درک مناسب موقعیت اجتماعی سیاسی خود و جامعه و مواجهه خردمندانه با تحولات اجتماعی و سیاسی بر اساس نظام معیار اسلامی، به‌منظور ساختن آینده‌ای روشن و تأثیرگذاری بر آینده خود و جامعه در سطح ملی و جهانی.

-آمادگی جهت تشکیل خانواده و حفظ و تداوم آن به مثابه مهم‌ترین نهاد تحقق‌بخش جامعه صالح بر اساس ارزش‌های نظام معیار اسلامی.

-تعامل شایسته با نهاد دولت و سایر نهادهای مدنی و سیاسی و کسب شایستگی‌هایی نظیر رعایت قانون، مسئولیت‌پذیری، مشارکت اجتماعی و سیاسی و پاسداشت ارزش‌های اجتماعی در جهت شکل‌گیری جامعه صالح.

-بازشناسی فرهنگ و تمدن اسلامی، همراه با توجه به نیازهای حال و آینده جامعه.

-تلاش برای ارتقای ابعاد مشترک (انسانی، اسلامی، ایرانی) هویت خویش به‌طور یکپارچه و بر اساس نظام معیار اسلامی.

-مشارکت جمعی مؤثر در حیات اجتماعی و سیاسی با رعایت اصول حق‌طلبی، ظلم‌ستیزی، عدالت‌خواهی (مبانی نظری تحول ...، همان: ۱۵۵).

۳-اهداف ساحت تربیت زیستی و بدنی

-درک ویژگی‌های زیستی خود و پاسخ‌گویی مسئولانه به نیازهای جسمی و روانی خویش...

-تلاش پیوسته جهت حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت جسمی و روانی خود.

-بصیرت نسبت به سبک زندگی انتخاب شده و ارزیابی پیامدهای آن درباره خود، جامعه و طبیعت.

-تلاش فردی و جمعی برای حفظ و ارتقای سلامت و ایمنی افراد جامعه در سطح محلی، ملی و جهانی

-کوشش مداوم فردی و جمعی برای حفاظت از محیط‌زیست و احترام به طبیعت بر اساس نظام معیار اسلامی (مبانی نظری تحول...، همان: ۱۵۶).

۴-اهداف ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری

-درک معنای پدیده‌ها و هدف‌های رویدادهای طبیعت/ هستی برای دستیابی به درک کلی از جهان هستی

- رمزگشایی و رمزگردانی از پدیده‌های آشکار و پنهان طبیعت/هستی و ابراز آن به زبان هنری.
- پرورش حواس و قدرت تخیل برای بازخوانی فطرت الهی خویش و دریافت تجلیات حق در سراسر طبیعت
- زیباسازی محیط زندگی و پیراستن آن از انواع زشتی‌های معنوی اخلاقی و زیست‌محیطی.
- بهره‌گیری از قدرت تخیل خود در خلق آثار هنری با هدف حفظ و تعالی میراث هنری در سطح ملی و جهانی (مبانی نظری تحول، همان: ۱۵۶).

۵- اهداف ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای

- تدبیر امر معاش و زندگی اقتصادی با درک موقعیت اقتصادی خود و جامعه و تلاش برای بهبود پیوسته آن از طریق مشارکت سازنده در فعالیت‌های اقتصادی متناسب بر اساس نظام معیار اسلامی.
- درک و فهم مسائل اقتصادی خود و جامعه (در زمینه تاریخی، فرهنگی و اجتماعی) و رعایت الگوهای ملی تولید، توزیع و مصرف منابع، کالاها و خدمات، با توجه به نظام معیار اسلامی.
- مراعات قوانین و احکام معاملات و التزام به ارزش‌های اخلاقی و رعایت حق، عدالت و انصاف در روابط اقتصادی با دیگران بر اساس نظام معیار اسلامی.
- کسب شایستگی‌های لازم جهت تکوین و تعالی مداوم هویت حرفه‌ای و انتخاب آگاهانه شغلی متناسب با توانایی‌ها و علائق خود و فعالیت در آن حرفه در جهت رفع نیازهای فردی و اجتماعی.
- تلاش فردی و جمعی برای تحقق غنا، کفاف، عمران، رشد و استقلال اقتصادی، حفظ و پیشرفت ثروت ملی، افزایش بهره‌وری، تأمین رفاه عمومی و بسط عدالت اقتصادی و... بر اساس نظام معیار اسلامی (مبانی نظری تحول...، همان: ۱۵۷).

۶- اهداف ساحت تربیت علمی و فناوری

- شناخت و بهره‌گیری از نتایج تجارب متراکم بشری در حوزه علم و فناوری (فهم و درک دانش‌های پایه و علوم کاربردی، کسب مهارت دانش‌افزایی، کسب دانش، بینش و تفکر فناورانه برای بهبود کیفیت زندگی، به‌کارگیری شیوه تفکر علمی و منطقی و داشتن تفکر انتقادی در مواجهه با مسائل زندگی).
- بهره‌گیری و ارزیابی از یافته‌های علمی و فناورانه و ایجاد خلاقیت و نوآوری در آن‌ها جهت کشف صورت‌های جدید واقعیت یا خلق روش‌ها و ابزارهای نوین برای وصول به اهداف متعالی در چهارچوب نظام معیار اسلامی.
- برقراری ارتباط سازنده با طبیعت از طریق شناخت و استفاده از طبیعت با هدف تکریم، تسخیر، آبادانی و آموختن از آن برای ایفای نقش سازنده در فعالیت‌های علمی در سطح ملی و جهانی بر اساس نظام معیار اسلامی.
- درک و کشف و تفسیر پدیده‌ها و رویدادهای طبیعی در جهت رمزگشایی و رمزگردانی از آن‌ها به منزله مخلوقات و آیات الهی در پرتو نظام معیار اسلامی (همان: ۱۵۷-۱۵۸).

۶- بررسی و تحلیل محتوی کتاب عربی پایه هشتم

کتاب عربی پایه هشتم در ۱۳۵ صفحه و مجموع ۱۰ درس تدوین شده است، هر درس شامل متن و تصاویر است. تصاویر اصلی موجود در میان متون کتاب، به صورت مختصر و در ابعاد کوچک در طرح جلد کتاب گنجانده شده، به همراه حدیثی گویبار از پیامبر اکرم (ص) که همگان را دعوت به رعایت اصول ادبی می‌نماید.

برخی متون این کتاب به شکل قصه و گفت‌وگو تهیه شده است تا ضمن برخورداری از جذابیت و زیبایی، بهتر بتواند دانش‌آموزان را در فهم و درک متون عربی و ترجمه آن‌ها یاری کند. محتوای این متون اغلب برگرفته از داستان‌های قرآنی، روایی و اخلاقی است. واژه‌های به کاررفته در تهیه این متون، غالباً واژگان قرآنی و روایی هستند و دانش‌آموز با یادگیری آن‌ها متوجه خواهد شد. «ریشه بیشتر لغات و اصطلاحات «عربی فصیح» همان لغات و اصطلاحات قرآنی است. برای اجتناب از طولانی‌تر شدن متون داستان‌ها، با بهره‌گیری از تصویر، علاوه بر جذاب شدن کتاب، بار معنایی فراوانی بر عهده این تصاویر گذاشته شده است» (متقی-زاده و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱۴). درواقع تصاویر به صورت ملموس و عینی بار معانی کلمات و مفاهیم متن را برای مخاطب به نمایش می‌گذارد و در یادگیری دانش‌آموزان و در انتقال معانی نهفته در متن کمک شایانی می‌نمایند، به عبارت دیگر می‌توان گفت، تصاویر گسترش‌دهنده متون می‌باشند.

اهدافی که بخش متون در آموزش زبان دنبال می‌کند، هم شامل تقویت مهارت دانش‌آموز در آموزش زبان عربی می‌شود و هم در راستای پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه است؛ چراکه دانش‌آموزان باید در راستای نیازهای جامعه رشد و پرورش یابند (طالبی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۸).

در ابتدای کتاب ذکر شده که کلمات به کاررفته در این کتاب، «کتاب پایه هشتم- پرکاربردترین واژگان زبان عربی است که در قرآن، احادیث و روایات و نیز در زبان و ادبیات فارسی بسیار به کاررفته‌اند. تصاویر، عبارات و متون کتاب افزون بر هدف اصلی، هماهنگ با ساحت‌های شش‌گانه تربیتی است.

ردیف	عنوان درس	انواع ساحت‌ها					
		تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی	تربیتی اجتماعی و سیاسی	تربیتی زیستی و بدنی	تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری	تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای	تربیتی علمی و فناوری
در س اول	لَمَنْ هَذَا الْبَيْتُ؟ لِلشَّاعِرَةِ الْإِيرَانِيَّةِ بَرْوینِ إِعْتَصَامِي	متن	*	*	*	*	
		تصاویر	*	*	*	*	*

-درس اول که مرور کتاب عربی هفتم هست، با تصویر منزل شخصی شاعر بزرگوار معاصر خانم پروین اعتصامی آغاز می‌شود که یکی از بزرگان و مشاهیر است، این تصویر در راستای تربیت اجتماعی سند تحول است، در قسمت تمرینات نیز تصویر آرامگاه شاعر بلندآوازه سعدی (علیه‌الرحمه) است، نیز در راستای همین ساحت تلقی می‌گردد.

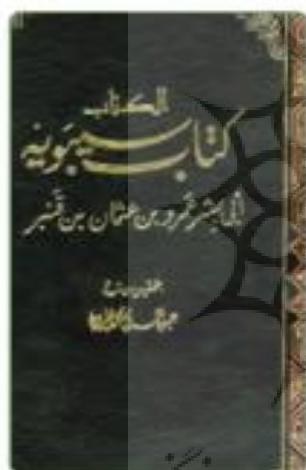

-تصویر شهدای هسته‌ای و هم‌چنین رزمندگان دفاع مقدس در قسمت تمارین درس، در راستای هر شش ساحت سند تحول است. دانش‌آموزان با دیدن عکس بزرگان هسته‌ای و شهدای راه مقاومت، درس صبر و تلاش و بردباری می‌گیرند و آن‌ها را سر لوحه زندگی خویش قرار می‌دهند تا مانند ایشان برای خود و کشورشان افتخار و اقتدار را به همراه آورند.

- آشنایی با جهان خلقت و اندیشیدن در چرخش روزگار و وجود چهارفصل متفاوت، همگی نشانه‌ی خالق یکتا و مُدبّری بی‌همتاست که دانش‌آموزان را به تدبّر و تفکر وامی‌دارد. تصاویر کتاب‌های دینی و ادبی و هم‌چنین تصویر چهارفصل طبیعت نیز در راستای تربیت زیبایی‌شناختی، اخلاقی و اعتقادی است.

ردیف	عنوان درس	انواع ساحت‌ها					
		تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی	تربیتی اجتماعی و سیاسی	تربیتی زیستی و بدنی	تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری	تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای	تربیتی ت علمی و فناوری
درس دوم	أَهَمِّيَّةُ اللُّغَةِ العَرَبِيَّةِ	متن	*	*	*	*	*
		تصاویر	*	*	*	*	*

درس دوم به اهمیت زبان عربی و جایگاه زبان عربی در ادبیات فارسی می‌پردازد و به جایگاه مشاهیر و بزرگان ایرانی که خدمات ارزنده‌ای به دنیای علم عرضه داشتند؛ اشاره می‌کند، آشنایی با تمدن کهن ایرانی و همچنین اشاره‌ای گذرا به بزرگانی هم‌چون خوارزمی، ابوریحان بیرونی، بوعلی سینا، فارابی و... که آنان نیز کتاب‌های خود را به زبان عربی به رشته تحریر درآورده و نام‌آوران جهانی بوده‌اند، علاوه بر گسترش دامنه اطلاعاتی دانش‌آموزان، باعث ایجاد احساس غرور و بالندگی به هویت ملی، در میان آنان می‌گردد.

در قسمت تصاویر، اشاره‌ای گذرا به مشاغل و جایگاه آنان در روابط اجتماعی جامعه می‌نماید، این تصاویر در درس سوم به‌صورت مفصل آورده شده است. هم‌چنین اشاره به کاربرد رایانه در زندگی بسیار حائز اهمیت است.

در بخش کنز الحکمه، دانش‌آموزان با احادیثی از ائمه اطهار آشنا می‌شوند که هم جنبه تربیتی دارند و هم اخلاقی و اعتقادی، جمالتی مانند: «الْعِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ الْعِبَادَةِ» و یا «زَكَاةُ الْعِلْمِ نَشْرُهُ». این جملات قصار حاوی تمامی ساحت‌های شش‌گانه می‌باشند.

اربعمیات که در این کتاب به‌صورت پراکنده در درس‌ها به آن پرداخته شده، به سفر اربعین که سفری بین‌المللی و زیارتی و سیاسی که میلیون‌ها مسلمان را از اقصای نقاط جهان به سرزمین کربلا می‌کشاند، اشاره دارد. این مراسم از زمره بزرگ‌ترین اجتماعات مذهبی جهان به شمار می‌آید و یکی از نمادهای همبستگی میان شیعیان سراسر جهان است، همین‌طور واژگانی را برای دانش‌آموز عرضه می‌دارد که بسیار کاربردی است که در ساحت اقتصادی، اجتماعی و دینی آنان، می‌تواند مفید و مثمر باشد.

- هَلْ عِنْدَكُمْ عُرْقَةٌ فَارِغَةٌ ذَاتُ ثَلَاثَةِ أَسْرَةٍ؟
 - أَمَا عِنْدَكُمْ فِي الطَّابِقِ الْأَوَّلِ؟
 - حَسَنًا، نُرِيدُ رُؤْيَةَ الْعُرْقَةِ.
 - كَمْ إِيْجَارَهَا؟
 - هَلْ يُمَكِّنُ التَّخْفِيفُ؟
 - نَعَمْ؛ عِنْدَنَا فِي الطَّابِقِ الرَّابِعِ.
 - لَا؛ مَا عِنْدَنَا، لَكِنْ، أَلْمِصْعَدُ مَوْجُودٌ.
 - لَا بَاسَ؛ هَذَا مِفْتَاحُ الْعُرْقَةِ.
 - أَمَامَكَ لَوْحَةٌ الْإِيْجَارَاتِ.
 - لَا؛ لِأَنَّ الْأَسْعَارَ مُعَدَّةً مِنْ قِبَلِ الْحُكُومَةِ.

عنوان درس	انواع ساحت‌ها					
	تربیتی، اعتقادی	تربیتی و اجتماعی	تربیتی و زیستی	تربیتی و زیبایی‌شناختی	تربیتی و اقتصادی	تربیتی

در	سوم	مِهْنَتُكَ فِي الْمُسْتَقْبَلِ	متن	عبدادی و اخلاقی	سیاسی	و بدنی	و هنری	حرفه‌ای	علمی و فناوری
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

تصویر آغازین این درس، تصویر مادری است که در حال آشپزی، برای اعضای خانواده است، این تصویر به نظام مقدس خانواده اشاره می‌کند و درعین حال گریزی به مسئله اشتغال دارد. متن درس به معرفی انواع شغل‌ها و حرف می‌پردازد و به جایگاه آن‌ها در جامعه - فارغ از مسئله تضاد طبقاتی - می‌پردازد و هرکدام از آن مشاغل را به‌نوعی مفید و ضروری برای پیشرفت جامعه معرفی می‌کند.

در این درس برای هر متنی، تصاویری گویا و روشن در جهت تقویت محتوا و مفهوم ارائه شده است، دانش‌آموزان در این درس علاوه بر آشنایی با عناوین شغل‌ها در زبان عربی، به جایگاه و ضرورتی که هر شغل در جامعه دارد؛ نیز پی می‌برند. (توجه به ساحت حرفه‌ای)

أَنَا مُدْرِسَةُ الْكِيمِيَاءِ.
أَشْرَحُ الدَّرْسَ لِلطَّالِبَاتِ.

أَنَا خَبَّازٌ.
أَعْمَلُ لِنَهْيَةِ الْخُبْزِ مِنَ السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ.

أَنْتِ طَبِيبَةٌ.
تَفْخَصِّصِينَ الْمَرْضَى بِدِقَّةٍ.

أَنْتِ شُرْطِيَّةٌ.
تَحْفَظُ الْأَمْنَ فِي الْيَلَدِ.

همچنین در تمرین این درس، در صفحه ۵۴، تصاویر مختلفی را آورده که به ساحت‌های اعتقادی، تربیت اجتماعی، تربیت زیستی و تربیت زیباشناختی را با هم اشاره نموده است. آن‌جا که تصاویر زنان و مردانی را نشان می‌دهد که به پاسداشت مقام شامخ شهدا، بر مزار ایشان حضور یافته و آن را غبارروبی می‌کنند یا در تصویر دیگر که زن و مرد با همبستگی کامل در کنار همدیگر حضور یافته و به دامن طبیعت رفته تا آن را از آلودگی بزدايند و زیبایی خداداد آن را پاس بدارند.

ردیف	عنوان درس	انواع ساحت‌ها					
		تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی	تربیت اجتماعی و سیاسی	تربیت زیستی و بدنی	تربیت زیبایی‌شناختی و هنری	تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	تربیت علمی و فناوری
در س چهارم	التَّجَرُّبَةُ الْجَدِيدَةُ	متن	*	*	*	*	*
		تصاویر	*	*	*	*	*

تصویر دو اسب زیبا، زینت بخش این قسمت از کتاب است و متن درس در قالب داستان و از زبان حیوانات به تجربه جدیدی که اسب‌ها، آن را کسب می‌کند، گریزی می‌زند، این متن به ما می‌آموزد که انسان‌ها به مسائل و مشکلات از دید خودشان می‌نگرند، ولی آدمی باید بیاموزد تا گاهی از دریچه نگاه دیگران نیز به موضوع و مسائل نگاه کند: «الْبَقَرَةُ تَصْدُقُ وَالسَّنَجَابُ يَصْدُقُ أَيْضاً. الْبَقَرَةُ كَبِيرَةٌ وَالسَّنَجَابُ صَغِيرٌ. كُلٌّ مِنْهُمَا يَقُولُ رَأْيَهُ، فَهَيْتُ الْمَوْضُوعُ.»

متون عرضه شده، سرشار از داستان‌های آموزنده و زیبا هستند که بر رشد مفاهیم اخلاقی و اعتقادی دانش‌آموزان کمک به سزایی می‌نماید، چراکه این متون، تصاویر و مفاهیم برداشت شده از آن‌ها، بر پایه فرهنگ اسلامی است.

تمرینات درس نیز علاوه بر ارائه قواعد، تأکید بر مفاهیم اخلاقی، کمک به خانواده، جایگاه قرآن، سفر حج، کار و ارزش آن در نظام اسلامی، اشتغال زنان در جامعه اسلامی، حجاب و رعایت اخلاق، حفظ محیط زیست، احترام و جایگاه شهدا دارد: چنان‌که در عبارت روبه‌رو توجه به ساحت اقتصادی و اشتغال بانوان دارد «هَذِهِ الْبِنْتُ تَعْمَلُ فِي الْمُخْتَبَرِ» و در عبارتی دیگر توجه به ساحت‌های اعتقادی و دینی: «هَذَا الرَّجُلُ يَغْسِلُ قُبُورَ الشُّهَدَاءِ.» و عبارت بعدی نیز توجه به ساحت زیباشناختی دارد: «نَحْنُ نَذْهَبُ إِلَى الْجَبَلِ لِحِفْظِ نَظَافَةِ الطَّبِيعَةِ.» بنابراین، کتاب به همه ساحت‌های موجود اشاره کرده است.

در این درس نیز، جملاتی در بخش کنزالحکمه، توجه دانش‌آموزان را به خود جلب می‌کند که دارای مضامین اخلاقی بی‌شماری است، «السُّكُوتُ ذَهَبٌ وَ الْكَلَامُ فِضَّةٌ»؛ «أَكْثَرُ خَطَايَا ابْنِ آدَمَ فِي لِسَانِهِ» که می‌توان این احادیث را در ذیل تمامی ساحت‌های شش-گانه جای دارد.

در قسمت اربعینیات- که تقریباً در اواخر همه دروس، صفحه‌ای به آن اختصاص داده شده- گفتگوی مختصری راجع به مکالمه روزمره در کشورهای عربی که برای تمامی گردشگران کاربرد دارد و با توجه به مسافرت و تبادلات فرهنگی که با کشورهای عربی داریم، بسیار کاربردی است و اشاره به ساحت اقتصادی کتاب عربی دارد.

عنوان درس	انواع ساحت‌ها					
	تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی	تربیت اجتماعی و سیاسی	تربیت زیستی و بدنی	تربیت زیبایی‌شناختی و هنری	تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	تربیت علمی و فناوری
درس پنجم	متن	*	*	*	*	*
	الصدّاقَةُ	تصاویر	*	*	*	*

عنوان درس، مفهوم دوستی و دوستیابی را در ذهن تداعی می‌کند، در بین صحبت‌های این دو دانش‌آموز، به جایگاه احترام به خانواده اشاره می‌شود، در تمرین این درس به همراه تصاویر، نیز ضمیر نحن -به معنای ما- که مصداق و مفهوم کار دسته‌جمعی است را بیان می‌کند. تصاویر در این عکس، مفهوم دوستی را به صورت محسوس به نمایش می‌گذارد.

همکاری دانش‌آموزان و دوستی آن‌ها برای رفتن به کوه، منزل، تفکر و هم‌اندیشی و مشورت آنان با یکدیگر زینت‌افزای این قسمت از درس پنجم است. به‌عنوان مثال در تمرین این درس با عباراتی مانند «نَحْنُ نَعْمَلُ فِي الْمُخْتَبَرِ. نَحْنُ نَلْعَبُ كُرَةَ الْقَدَمِ. نَحْنُ نَصْعَدُ الْجَبَلَ.» روبه‌رو هستیم که نشان‌گر اتحاد، نوع دوستی، تربیت اجتماعی، تربیت اخلاقی، اعتقادی بین افراد در جامعه است و به خوبی در تمرین گنجانده شده و زیبایی این بخش، زمانی بیش‌تر می‌شود که بین این تمرین و متن درس، تناسب و هماهنگی بین معنا و مفاهیم است؛ و هر دو موضوع دوستی و رابطه اجتماعی افراد را با یکدیگر به تصویر می‌کشد. انتهای متن این درس با حدیثی از امام علی (ع) مزین شده است «الْغَرِيبُ مَنْ لَيْسَ لَهُ حَبِيبٌ» که در راستای متن درس است.

اربعمیات درس پنجم به بحث مخارج و هزینه‌های سفر و هم‌چنین دوراندیشی که در هر مسافرت باید آن را مدنظر داشت، اشاره دارد و گریزی به ساحت اقتصادی دارد.

عنوان درس	انواع ساحت‌ها					
	تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی	تربیت اجتماعی و سیاسی	تربیت زیستی و بدنی	تربیت زیبایی‌شناختی و هنری	تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	تربیت علمی و فناوری
درس ششم	متن	*	*	*	*	
	تصاویر	*	*	*	*	

درس ششم، با تصویر بارگاه مقدس سیدالشهداء، مفهوم ایثار و شهادت، امر به معروف و نهی از منکر، فداکاری و به‌نوعی تمامی مفاهیم مقدس دین اسلام را در نظر دارد و همچنین اشاره مختصری در متن درس به مراقد شریف ائمه اطهار دارد این تصاویر اشاره به ساحت اعتقادی، اخلاقی دارند.

متن درس که در راستای آشنایی دانش‌آموزان با بحث سفر و مشکلاتی که برای یک خانواده در طول یک مسافرت ممکن است پیش بیاید و هم‌فکری آنان در برابر مشکلات اشاره دارد.

تصاویر تمرین نیز در راستای همین هدف مقدس است، احترام به جایگاه بزرگ‌ترها - مادر بزرگ و پدر بزرگ‌ها - مفهوم کار و همکاری اعضای خانواده برای تأمین معاش خانواده است. عبارتی مانند: «یا طفلان، إلی آینَ تذهبان؟ نذهبُ إلی بیتِ جدتنا» اشاره به جایگاه بزرگ‌ترها، یا همان ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی دارد و عبارت «أیتُّها الأسرة، ماذا تعملون؟ نزرعُ فی مزرعتنا.» نیز نشان‌گر تلاش اعضای خانواده برای گذران زندگی و تأمین معاش است که نگاهی به ساحت اقتصادی و حرفه‌ای دارد.

همچنان که در بخشی دیگر شخصیت برجسته شهید موسوی، نویسنده کتاب عربی پیش از انقلاب نمایان است، دانش آموز با دیدن عکس و توضیح مختصری که در پاورقی نوشته شده است، نسبت به تصویر حساس شده و چه بسا بخواهد درباره این شهید والامقام بیش تر بداند و به تحقیق و تفحص بپردازد. درعین حال که در همین صفحه، تصویری از ضیافت سفره افطار ماه مبارک رمضان به نمایش گذاشته شده است که نوع دوستی و حس صمیمیت در بین شاگردان را تقویت می کند. این تصاویر، محتوای ساحت اجتماعی و اعتقادی-زیستی و علمی را به خوبی به نمایش می گذارد

ردیف	عنوان درس	انواع ساحت ها					
		تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی	تربیتی اجتماعی و سیاسی	تربیتی زیستی و بدنی	تربیتی زیبایی شناختی و هنری	تربیتی اقتصادی و حرفه ای	تربیتی علمی و فناوری
در	«... أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ...»	متن	*	*	*	*	
س هفتم		تصاویر	*	*	*		

متن و تصویر درس مذکور به ساحت زیستی و محیط زیست حیوانات اشاره می‌کند و به وظیفه‌ای که انسان‌ها در حفظ و نگهداری آن دارند، اشاره می‌کند. متن درس داستانی را به زبان حیوانات بیان می‌کند؛ که برای رفع مشکل دشمنان خود به دنبال راه‌حلی هستند که با هم‌فکری و تحقیق تصمیم به مهاجرت به سرزمین جدیدی می‌گیرند. «عِنْدَمَا كُنْتُ صَغِيرًا؛ قَالَ لِي طَائِرٌ عَاقِلٌ: خَلْفَ الْجِبَالِ عَالَمٌ آخَرٌ وَ قُلْتُ ذَٰلِكَ لِرَأْسِيْنَا لَكِنَّهُ مَا قَبْلَ كَلَامِي وَ ضَحِك. كَمَا تَعْرِفُونَ أَنَا أَطْلُبُ صَلَاحَكُمْ دَائِمًا؛ فَعَلَيْنَا بِالْمُهَاجَرَةِ.» این درس، به صورت نماد و زبان رمز بین حیوانات، بیان‌گر این نکته است که با همدلی و همکاری انسان‌ها می‌توانند بر همه مشکلات غلبه کنند و نباید تسلیم موانع و سختی‌های راه شوند، در پس هر مشکلی، راه‌حلی نهفته است که با تدبیر و دوراندیشی و هم‌فکری و مقاومت می‌توان به آن دست یافت.

تصاویر کتاب در این درس، به ساحت‌های مختلف اقتصادی، دینی، زیستی-ملی و... توجه دارد و هوش اجتماعی دانش‌آموزان را به مسائل مختلف زندگی معطوف می‌کند.

درجہ	عنوان درس	انواع ساحت‌ها					
		تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی	تربیت اجتماعی و سیاسی	تربیت زیستی و بدنی	تربیت زیبایی‌شناختی و هنری	تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	تربیت علمی و فناوری
در س هاشم	الاعتمادُ علی النفس	متن	*	*	*	*	*
		تصاویر	*	*	*	*	*

درس هشتم داستانی را به صورت نمادین از زبان حیوانات بیان می‌کند، محتوی کلی این درس تکیه بر اهمیت اعتماد به نفس در بین مردمان دارد و تا زمانی که مردمان در کارهایشان از همدیگر کمک می‌گیرند، قدرت و توانایی خودش را نمی‌داند و احساس نیاز به دیگری از او فردی وابسته می‌سازد: «صاحبُ المَزْرَعَةِ طَلَبَ الْمُسَاعَدَةَ مِنْ جِيرَانِهِ لِجَمْعِ الْقَمْحِ. عَلَيْنَا بِالْفِرَارِ - الْفِرَاحِ: لَا، نَحْنُ فِي أَمَانٍ فِي عَشْنَا» اما زمانی که تصمیم می‌گیرد که روی پای خود بایستد و با اعتماد به نفس و مستقل عمل کند، در آن صورت است که انتظار هر کار مهمی از او می‌رود: «عِنْدَمَا يَعْتمِدُ الْإِنْسَانُ عَلَى غَيْرِهِ؛ لَا يَفْعَلُ شَيْئاً مُهِمًّا؛ - وَ عِنْدَمَا يَعْتمِدُ عَلَى نَفْسِهِ؛ يَقْدِرُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ.» بیش‌تر محتوای این درس تکیه بر ساحت تربیت حرفه‌ای و علمی دارد.

تصاویر متن این درس، فضایی از طبیعت و چند گنجشک است در نتیجه نمایی از جنبه ظاهری داستان را برای دانش آموزان به تصویر کشیده است، بهتر بود که در کنار این تصاویر، نمایشی از نتیجه اعتماد به نفس نیز به نمایش گذاشته می‌شد.

در تمرین نیز، عبارات پرمحتوایی که به ساحت‌های اعتقادی و دینی تأکید دارد، گنجانده شده است، از آن جمله پررنگ نمودن احساس برادری در بین مؤمنان در عبارت: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» و دیگر آن که بیان می‌کند سربلندی و عزت تنها از آن مؤمنان و خداوند است، از این رو روحیه استقامت در مسیر حق را در دانش آموزان تقویت می‌کند: «لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ»

ردیف	عنوان درس	انواع ساحت‌ها					
		تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی	تربیت اجتماعی و سیاسی	تربیت زیستی و بدنی	تربیت زیبایی‌شناختی و هنری	تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	تربیت علمی و فناوری
درس نهم	السَّفَرَةُ	*	*	*	*	*	*
	الْعِلْمِيَّةُ	تصاویر	*	*	*	*	

درس نهم، به محیط زیست و زیبایی های طبیعت خدادادی و همچنین وظیفه ما در قبال آن اشاره می کند، متن درس نیز به سفر دسته جمعی و گروهی که به نوعی هم فکری و هماهنگی نیازمند است، اشاره دارد. همچنین زیبایی های شهر یاسوج را بیان می کند که دلالت بر ساحت زیباشناختی و زیستی دارد. «فِي هَذِهِ الْمُحَافَظَةِ غَابَاتٌ وَأَنْهَارٌ وَأَزْهَارٌ وَبَسَاتِينُ وَعُيُونٌ وَشَلَالَاتٌ جَمِيلَةٌ».

تصاویر این درس نیز به مفاهیم، عبادت دسته جمعی، حضور در مراسمات دینی و اعتقادی اشاره می کند، همچنین مفهوم کار و همکاری در زندگی اجتماعی را بیان می کند.

تصاویر کتاب چنان که مشهود است، بیش تر به جنبه اقتصادی و حرفه ای می پردازد، در حالی که تمرین کتاب، بیشتر به ساحت های تربیتی و اخلاقی توجه دارد و دانش آموزان را به امر مهم اطاعت از خداوند که سرانجام رستگاری است، دعوت می کند: مانند «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» توجه این امر بیش تر بر ساحت اعتقادی و در دیدی وسیع تر ساحت اجتماعی است، زیرا پیامد رفتار فردی ما در جامعه هم نمود می یابد و هر چه افراد مؤمن و متقی یک کشور بیش تر باشد، آن جامعه به راحتی مسیر پیشرفت را طی می کند.

شماره درس	عنوان درس	انواع ساحت ها					
		تربیتی و عبادی	اجتماعی و سیاسی	زیستی و بدنی	زیبایی شناختی و هنری	تربیتی و اقتصادی و حرفه ای	تربیتی و علمی و

فناوری					اخلاقی			
		*	*	*	*	متن	الْمَرَاقِدُ	درس
		*	*	*	*	تصاویر	الدِّينِيَّةُ	دهم

در جهان معاصر باوجود هجمه‌های فرهنگی بیگانه و تبلیغات خوش‌رنگ و لعاب آنان در جهت تحقق بخشیدن افکار غربی، ضرورت آشنایی با تعالیم اساسی دینی بسیار احساس می‌شود، آموزش و پرورش به‌عنوان کلیدی‌ترین نهاد آموزشی، بار سنگین حفظ ارزش‌های والای دینی را در کنار نهادهای اجتماعی دیگر برعهده دارد؛ تا ذهن نوجوان را در مقابل این هجمه‌های عقیدتی یاری رساند، از این رو بخشی از این وظیفه مهم را بر عهده کتب درسی است. در نتیجه بدیهی است که در ضمن مطالب مختلف در کتاب عربی، به وجود مباحث دینی اشاره شود. به‌عنوان مثال درس دهم از کتاب هشتم، دانش‌آموزان را با ائمه و بارگاه ملکوتی ایشان آشنا می‌کند، هدف کلی این درس همان‌طور که از عنوان آن پیداست، بیش‌تر بر جنبه اعتقادی و عبادی از بین اهداف شش‌گانه ساحت‌های تربیتی تکیه دارد و از دانش‌آموزان می‌خواهد که به این گنجینه معنوی بشر که راه سعادت از مسیر آن‌ها می‌گذرد، توجه کنند.

تمرین‌های این درس هم به برخی جملات و عبارات متداول اخلاقی در بین جامعه اسلامی اشاره دارد؛ و برای آن عبارات، معادل زیبا و کاربردی از فارسی ارائه شده که دانش‌آموزان با توجه به مفهوم عبارات، با کاربرد این جملات در زندگی روزمره آشنا شوند، از آن جمله: «مَنْ زَرَعَ الْعَدُوَانَ حَصَدَ الْخُسْرَانَ» که معادل: درخت دوستی بنشان که کام دل به بار آرد؛ نهال دشمنی برکن که رنج بی‌شمار آرد. و عبارت: «خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا» که معادل: «اندازه نگاه‌دار که اندازه نگوست؛ هم لایق دشمن است و هم لایق دوست». تطبیق اصطلاحات متداول عربی در کنار اشعار فارسی، مفهوم عبارات را برای دانش‌آموزان ملموس‌تر می‌کند و باعث تقویت روحیه ملی‌گرایی در کنار دین‌مداری می‌شود.

تصاویر به‌کاررفته در این درس، نیز در جهت تأیید معنا و محتوای درس است و دانش‌آموزان به‌آسانی آرامگاه بزرگان دین را در ذهن خود مجسم می‌کنند.

۷- نتیجه‌گیری

-آموزش زبان عربی در ایران همواره یکی از دغدغه‌های برنامه‌ریزان آموزش و پرورش بوده است، به‌طوری‌که بر اساس اصل شانزدهم قانون اساسی، آموزش زبان عربی در برنامه درسی همه پایه‌های تحصیلی دوره متوسطه اول و دوم در مدارس گنجانده شد.

-طبق برنامه درسی ملی و سند تحول بنیادین، هدف از آموزش زبان عربی، آشنایی با زبان عربی با هدف درک بهتر معنای آیات قرآن، متون دینی و تقویت زبان فارسی در نظر گرفته شده است؛ بنابراین روشن است که کتابی برای یادگیری بهتر دانش‌آموزان باید طراحی گردد که متناسب با این هدف باشد.

-کتاب درسی مهم‌ترین وسیله یادگیری است که برای دستیابی به مجموعه خاصی از نتایج آموزشی طراحی شده و شامل متن، تصویر و یا متن همراه تصویر است، سیاست راهبردی آموزش زبان عربی در آموزش و پرورش، توجه به متن و تصاویر و دریافت معانی و مفاهیم موجود در آن‌ها است. جذابیت و پویایی روابط متن و تصویر، دانش‌آموزان را به یادگیری مطالب درسی علاقه‌مند می‌کند -بخش قابل توجهی از تمرین موجود در کتاب، دارای جملات و عبارتهایی برگرفته از قرآن، احادیث و نهج‌البلاغه است و این امر علاوه بر آموزش زبان عربی، دانش‌آموز را در رسیدن به اطلاعات دینی نیز کمک می‌کند.

-ساحت‌های شش‌گانه تربیتی در این کتاب درسی گنجانیده شده است و از همه بیش‌تر ساحت تربیت اعتقادی، دینی و اخلاقی و اقتصادی مشهود است، توجه به ارزش‌هایی هم‌چون ائمه اطهار و جایگاه آنان در زندگی، کمک به اعضای خانواده، مشورت و هم‌فکری، توجه به محیط‌زیست و تلاش برای حفظ و انتقال آن به نسل آینده، توجه به طبیعت و عناصر خدادادی و دقت در آفرینش آن‌ها، توجه به هم‌نوع و کمک به دوستان، مفهوم دوست و دوست‌یابی، احترام به بزرگ‌ترها و کمک به کوچک‌ترها؛ توجه و آشنایی با مشاغل و اهمیت همگی آن‌ها برای حفظ و بقای جامعه، اهمیت آشنایی با فناوری‌ها روز و دور نبودن از کاروان علمی دنیا، اهتمام به سلامتی خود و اطرافیان و... همگی در میان متون و تصاویر درسی مشهود است.

-الاربعینیات که در میان بیش‌تر دروس گنجانیده شده است و مفاهیمی که در میان مکالمه‌ها وجود دارد و توجه به مسئله اربعین که در حال حاضر به یک تجمع اجتماعی و مردمی و بزرگ‌ترین تجمع مذهبی و دینی است، نیاز به آشنایی با زبان عربی برای برقراری ارتباط با مردم عراق را برای همگان دوچندان نموده است.

-از دبیران محترم انتظار می‌رود در حین تدریس متون و قواعد و تمرینات کتاب، گریزی هرچند مختصر به مفاهیم دینی و اعتقادی پنهان در تصاویر بزنند و به‌صورت بارش فکری از دانش‌آموزان نظرخواهی کنند، چراکه باید زمینه اندیشیدن، تفکر نقادانه، ارزیابی کردن و... را برای دانش‌آموزان فراهم کرد.

منابع

الف) کتاب

- راجردی، دومینیک، (۱۳۸۴). تحقیق در رسانه‌های جمعی، ترجمه کاووس سیدامامی، تهران: سروش.
- رایف، دانیل، (۱۳۸۱)، تحلیل پیام‌های رسانه‌ای، ترجمه مهدخت بروجردی علوی، تهران: سروش.
- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، (۱۴۰۲)، عربی، زبان قرآن پایه هشتم، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- طالبی، سعید و همکاران، (۱۳۸۹)، اصول برنامه‌ریزی درسی، چ ۱، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- فاضلی، نعمت اله، (۱۳۷۶)، آموزش، تحقیق و ترویج (تحلیل محتوای نامه علوم اجتماعی)، نمایه پژوهش، س ۱.
- فتحی، محمد؛ کوهی اصفهانی، کاظم (۱۳۹۷)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به همراه نظرات تفسیری شورای نگهبان، چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشکده شورای نگهبان.
- مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران، آذرماه ۱۳۹۰.
- متقی‌زاده، عیسی و همکاران، (۱۳۸۶)، عربی ۱، چ ۸، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- معاونت پژوهش، (۱۳۸۲)، در جستجوی راهکارهای تدوین متون درسی، تهران: مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- معاونت پژوهش‌های اجتماعی- فرهنگی، (۱۳۹۷)، مطالعات اجتماعی، بررسی برنامه تطبیقی برنامه درسی ملی با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، شماره مسلسل: ۱۶۱۵۵، کد موضوعی: ۲۱۰.
- یارمحمدیان، محمدحسین، (۱۳۸۶)، اصول برنامه‌ریزی درسی، تهران: یادواره کتاب.
- کتابچه
- کتابچه برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۹۱)، وزارت آموزش و پرورش.
- برنامه درسی ملی، (۱۳۹۱)، شورای عالی آموزش و پرورش.
- ب) پایان‌نامه‌ها
- اجاقی آقچه‌کندی، ر. (۱۳۸۹)، تحلیل بصری کتاب‌های فارسی مقطع ابتدایی (اول - دوم - سوم) با تأکید بر نقش تصاویر درون متن نوشتاری (از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر دانشگاه نبی اکرم (ص) تبریز.
- شیخ احمدی، س. م.، (۱۳۸۸)، ملاک‌های گزینش و چینش تصاویر در کتب درسی و محتوای آموزش الکترونیکی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی دانشگاه پیام نور استان تهران.
- ب) مقالات

-اختری، طاهره، (۱۳۸۵)، «تأثیر راهبردهای یادگیری زبان دوم بر فرآیند یادگیری زبان عربی»، **مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی، شماره ششم.**

-رضوانی، روح‌الله، (۱۳۸۹)، «تحلیل محتوا». **پژوهش،** سال دوم، شماره اول، صص ۱۵۶-۱۳۷.
 صدیق اورعی، غلامرضا، (۱۳۸۵)، «سنجش گرایش دانش‌آموزان دبیرستانی شهر مشهد به درس عربی و عوامل مؤثر بر آن»،
مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، شماره هشتم.

-مقی‌زاده، عیسی، (۱۳۹۷)، «نقد و تحلیل محتوا در تراز کتاب‌های درسی دانشگاهی مطالعه موردی: کتاب قواعد و متون عربی»، **مجله پژوهش نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی،** پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ماهنامه علمی- پژوهشی، سال هجدهم، شماره چهارم، صص ۲۱۷-۲۳۳.

-نوریان، سالم، (۱۳۹۴)، چگونگی ارتباط متن و تصویر در کتاب‌های درسی علوم پایه دوم و ششم ابتدایی ایران در سال تحصیلی ۹۱-۹۲، **پژوهش در برنامه‌ریزی درسی،** ۱۲ (۲)، ۱۰۴-۱۱۶.

-Strijbos, J, W. Martens, R. L. Prins, F. J. Jochems, W. M. G. (2006). **Content analysis: What are they talking about?** Computers & Education, 46, 29-48, doi: 10.1016/j.compedu, 2006.04.002.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی